

Martina Kuzmić
Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje
Ul. Republike Austrije 16, HR-10000 Zagreb

PROTEZA U JUŽNOMOSLAVAČKIM KAJKAVSKIM GOVORIMA KUTINSKOGA SELA, OSEKOVA I OKEŠINCA

U radu se na temelju vlastitih terenskih istraživanja i literature iznose distributivna obilježja protetskih suglasnika *j*, *v* i *x* u južnomoslavačkim kajkavskim govorima Kutinskoga Sela, Osekova i Okešinca. Uspoređuju se rezultati dobiveni ispitivanjem starije generacije stanovnika s rezultatima mlađih stanovnika.

1. Uvod

Mjesta Kutinsko Selo, Osekovo i Okešinec smještene su u južnoj Moslavini. »Moslavina je kraj između rijeke Česme na sjeveru i zapadu, Lonje na jugu i Ilove na istoku. U užem smislu obuhvaća samo jugozapadno prigorje Moslavačke gore. Stanovnici se bave vinogradarstvom, uzgojem cikorije i stočarstvom« (*Hrvatski leksikon* 1997:133). Kutinsko Selo gravitira prema gradu Kutini, kao većem privrednom i administrativnom centru, Osekovo prema Popovači, a oba pripadaju Sisačko-moslavačkoj županiji. Okešinec pripada općini Križ, a nalazi se u Zagrebačkoj županiji.

Prema geografskom je kriteriju M. Lončarić, unutar podjele kajkavskoga narječja na petnaest dijalekata, moslavačke govore podijelio na »sjevernomoslavački« i »donjolonjski (južnomoslavački)« dijalekt. Donjolonjski dijalekt na zapadu graniči s turopoljskim, kraj Petrinje s vukomeričko-pokupskim, a na sjeveru s gornjolonjskim i sjevernomoslavačkim kajkavskim dijalektom. To je vidljivo na *Karti kajkavskog narječja* u Lončarićevoj knjizi *Kajkavsko narječje* (1996.).

Procesom urbanizacije, utjecajem medija, školstva, standardnoga jezika i govora doseljenika sa štokavskih područja u južnomoslavačkim govorima došlo je do raslojavanja na govor starije, srednje i mlađe generacije stanovnika. To je primijetila i Ž. Brlobaš tijekom terenskoga istraživanja repušničkoga

govora¹ 1997. godine, napomenuvši da bi bilo korisno istražiti repušnički govor mlađe i srednje generacije stanovnika (Brlobaš 1999:86).

Tijekom istraživanja kutinskoga gradskog govora 2001. godine M. Horvat, Ž. Brlobaš i A. Čilaš ustanovile su da je u kutinskome govoru prisutno međuprožimanje kajkavskih i štokavskih utjecaja. Kajkavski su elementi ograničeni na govor srednje i starije generacije, a štokavski na govor doseljenika iz štokavskih govornih područja te na generaciju mlađih i učenika (Horvat–Brlobaš–Čilaš 2002:383). Gradovi su sjecišta različitih kultura, običaja pa i govora. Paralelno s etničkim migracijama u Kutinu se doselilo stanovništvo iz Posavine, Hrvatskoga zagorja, Like i Gorskoga kotara, a u novije vrijeme iz Bosne i Hercegovine. Kajkavskim narječjem govore stanovnici Repušnice, Batine, Husaina i Ilove, a s druge strane Kutina je okružena i štokavskim Katoličkim Čairama, Stupovačom i Brinjanima. Istovremeno s kajkavsko-štokavskim međuprožimanjem uvjetovanim doseljavanjem štokavskoga stanovništva i sklapanjem mješovitih brakova, postoji i »utjecaj standardnoga jezika na obrazovanije stanovništvo i na mlađu generaciju« (Horvat–Brlobaš–Čilaš 2002:383). Postupno se u Moslavinu doseljavaju Česi, Nijemci, Mađari, Talijani, a zatim konačno i Hrvati iz Zagorja, Like i Gorskoga kotara (Masnec 2003:16). U Osekovu ima doseljenih Srba, Hrvata iz Dubrave, Ivanića, Posavine, Polonja, Prigorja i Zagorja te osamdesetak mađarskih obitelji (Pavičić 1968:51).

Proteza pripada među najkarakterističnije osobine kajkavskih govora uopće, pa tako i južnomoslavačkih kajkavskih govora KS, Os i Ok². O tome piše Hraste u *Antologiji novije kajkavske lirike*: »Riječi koje počinju samoglasnikom *u*, dobivaju obično ispred sebe protetsko *v*: *vuho*, *vučitel*, *vumreti*, *vujec* (*vujc*). One, koje počinju ostalim samoglasnicima mogu dobiti ispred sebe suglasnik *j*: *jogenj*, *jognjišće*, *joko*, *Jandre*, *Jandrija*, *Jamerika*« (Hraste 1958:128). U južnomoslavačkim kajkavskim govorima KS, Os i Ok potvrđeni su protetski suglasnici *j*, *v* i *x*. Primjeri su prikupljeni na temelju vlastitoga terenskog ispitivanja u travnju 2003., te u svibnju 2004. i 2005. godine. Istraživanje je obuhvatilo stariju i mlađu generaciju stanovnika. Stariji su ispitanici bili mještani u dobi od sedamdesetak godina, a mlađi u dobi od šesnaest do dvadeset i pet godina.

Cilj je ovoga rada pokazati rasprostranjenost proteze u južnomoslavačkim kajkavskim govorima KS, Os i Ok, te na primjeru proteze ukazati na glavne razlike u govoru starijih i mlađih mještana. Na primjeru proteze može se

¹ Repušnica je selo 5 km udaljeno od Kutine.

² U radu se daju sljedeće kratice i skraćenice: KS – Kutinsko Selo, Os – Osekovo, Ok – Okešinec, v. – vidi, op. – opaska, prasl. – praslavenski, N – nominativ, G – genitiv, A – akuzativ, I – instrumental, jd. – jednina, mn. – množina, m. r. – muški rod, ž. r. – ženski rod, sr. r. – srednji rod, l. – lice, prez. – prezent, imp. – imperativ, pridj. rad. – pridjev radni, pridj. trp. – pridjev trpni.

vidjeti po čemu se govor starije generacije razlikuje od govora mlađe generacije mještana i u koliko se mjeri izmijenio.

2. Protetski suglasnici u govoru starijih ispitanika

Protetsko *j*

U sva tri govora ima primjera s prejotacijom inicijalnoga etimološkog *o*, npr. *jōgeñ* (KS) – *jōgen* (Os, Ok), *jōtec* ‘otac’ (KS), *jōseļ* ‘magarac’ (KS) – *jōseļ* (Ok), *jōsa* (KS), *jōko* (KS) – *jōko* (Os, Ok), *jōči* N mn. (KS, Os, Ok), *u jōči* A mn. (KS) – *v jōči* (Ok), *jopančar* (Os, Ok), *jōrañe* (KS) – *gorajne* (Ok), *jōrati* (KS) – *gorati* (Ok), *jōrala* pridj. rad. ž. r. jd. (KS) – *gorala* (Ok), *jōrali* pridj. rad. m. r. mn. (KS, Ok) – *jōrali* (Os), *jōranica* ‘njiva, oranica’ (Ok), *jōjer* ‘orah’ (KS) – *jōxer* (Ok), *jōrjem* 1. l. jd. prez. (Ok), *jōbluk* ‘prozor’ (KS, Ok) – *jōbluk* (Os), *jōblūka* G jd. (Os, Ok), *jōbras* ‘obraz’ (Os), *jōčale* (KS), *jōpañek* ‘opanak’ (KS, Ok) – *jōpanek* (Os), *jōcvirki* N mn. ‘čvarci’ (Os), *jōbruč* (Os, Ok), *jōbručñak* (Os) – *jōbručñak* (Ok), *jōblak* (Ok), *jōblaki* N mn. (Os) – *jōblaki* (Ok), *jōbajki* N mn. ‘obojski’ (Os, Ok), *jōs* (Os, Ok), *jōsi* N mn. (Ok), *jōblačno* (Ok), *jōrmâr* (Ok), *jōltâr* (Ok), *jōglavnîk* (Os), *jōšter* ‘oštar’ (KS, Os, Ok), *jōpatica* ‘opatica’ (Os), *jōčet* ‘ocat’ (Ok), *jōrnice* ‘kotači’ (KS, Ok), *Jōsekovo* ‘toponim’ (Os), *Jōbedišće* ‘toponim’ (Ok), *Jokōli* ‘toponim’ (KS, Ok), *z Jokolōv* G mn. ‘iz Okola’ (KS). M. Horvat, Ž. Brlobaš i A. Čilaš pišu da u kutinskome govoru na početku riječi dolazi protetsko *j* u imenicama koje počinju sa *o*, npr. *jōbluk* ‘prozor’, *jōtec* ‘otac’ (Horvat–Brlobaš–Čilaš 2002:388). Šojat bilježi protetsko *j* ispred *o* u posavskim govorima u sljedećim primjerima: »*jōpajinki*, *jōsti*, *jōrije*, *Jōrlje*, *Jōborove*« (Šojat 1967:148).

Riječi *osovina* (KS, Os, Ok), *obet* (Os), *osmina* (KS, Ok) – *osmîna* (Os), *opasan* (KS) – *opasen* (Os, Ok), *opâsnost* (KS, Os, Ok), *otava* (KS, Os, Ok), *otavič* (Os, Ok), *Órexovica* ‘toponim’ (Os, Ok), *Ódra* ‘hidronim’, *oficêr* (KS, Ok) nemaju protezu. Prefiks *o-* nema prejotaciju, npr. *opal* pridj. rad. m. r. jd. (KS) – *opal* (Os, Ok), *okâpati* (KS, Os), *otrûje* 3. l. jd. prez. (KS) – *otrûje* (Os), *otrôvala* pridj. rad. ž. r. jd. (KS, Ok) – *otrovâla* (Os), *ogovârati* (KS) – *ogovârjati* (Os, Ok), *ostâvlati* (KS) – *ostâvlati* (Os, Ok), *ostaviti* (KS), *ostal* pridj. rad. m. r. jd. (KS, Os, Ok), *oglēdati* (KS) – *oglēdati* (Os, Ok), *oplindrati* ‘opljačkati’ (KS), *oplēsti* (KS) – *oplēsti* (Os, Ok), *oprati* (KS, Os) – *oprati* (Ok), *opêrem* 1. l. jd. prez. (KS, Ok) – *opêrem* (Os), *okôtîla* pridj. rad. ž. r. jd. (KS, Os) – *okôtîla* (Ok), *otēliti* (KS) – *otēliti* (Ok), *olūžžila sem* ‘oljuštîla sam’ (KS, Ok) – *olūštîla* (Os), *okūpati* (KS, Os, Ok), *očistiti* (Os), *ožēnil se* pridj. rad. m. r. jd. (KS, Os, Ok), *okrētal* (Os), *odrčal* ‘otrčao’ (KS, Ok), *orōbiti* (KS) – *orōbiti* (Os, Ok), *ostrūgati* (KS), *ovlâščen* (KS, Os) – *ovlâščen* (Ok), *olēpšati* (Os), *osūditi* (KS, Os, Ok), *opustiju* 3. l. mn. prez. (KS) – *opustiju* (Os), *ovršiti* (žito) (KS).

Pojedinačni primjeri prejotacije potvrđeni su ispred inicijalnoga *a*, npr. *jāpa* ‘tast’ (KS, Os, Ok), *jāpa* ‘otac’ (Os), *jambreļo* ‘kišobran’ (KS, Os, Ok), *Jālža* ‘Elizabeta’ (Os) – *Jālža* (Ok), *Jāndrija* (KS) – *Jandrija* (Os), *Jāndro* ‘hipokoristik’

(Os), *Jántol* ‘Antun’ (Ok), *Jandrâš* (Os, Ok), *Jāna* (KS) – *Jāna* (Os) – *Jāna* (Ok), *Jānica* ‘ime’ (KS) – *Jānica* (Os)³. Pojedinačni primjeri koji počinju samoglasnikom *a* nikada nemaju protetsko *j*, npr. *ádam* ‘cvijet’ (KS, Os, Ok), *ák* ‘ako’ (KS, Os, Ok), *áli* (KS, Os, Ok), *Áustrija* (KS) – *Áustrija* (Os, Ok), *áuto* (KS, Os), *ás* ‘najjača karta u rasporedu igračih karata’ (KS) – *ás* (Ok), *Árap* (KS, Os, Ok), *ažutánt* ‘pomoćnik’ (KS, Os, Ok), *árija* ‘melodija’ (KS, Os). Šojat u turopoljskim govorima navodi sljedeće primjere s prejotacijom ispred *a*: »Primjeri kao *Jāna*, *Jānica*, *Jānek* (: knjiž. Ana), *jāpa*, *jāpica* (: mađ. *apa*), *jaldamâš*, *jagadûš* (*jagadûši so z lōčecem igrāli* – MR [Mraclin, op. M.K.]), *jāncuk* (: njem. Anzug) preuzeti su iz općekajkavske »koine« već u takvu liku, o čemu svjedoče druge riječi koje počinju glasom *a*, a nikada nemaju protetsko *j* (*Ānka*, *āko*, *āl*, *Ānton*, *avijûn* i dr.)« (Šojat 1982:349)⁴. Beleta također napominje da je u moslavačkim govorima česta pojava dodavanje glasa *j* na početku nekih riječi koje počinju samoglasnikom, npr.: »(...) *jogen*, *jobluk*, *joglavnik*, *jornice*, *jocvirki* (čvarci), *jopleće* (ž. nar. nošnja), *joven* (ovan), *Josekovo*, *Jokoli*, *jambrelo*, *južina* (međuobrok) i dr.« (Beleta 1993:31). Lončarić spominje da goranski govori Gornje Jelenske i Moslavačke Slatine pripadaju među kajkavske govore s ograničenom prejotacijom (Lončarić 2002:272).

U govoru KS, Os i Ok nije potvrđena prejotacija ispred *e* i *i*, npr. *ékser* ‘čavao’ (uz *čável*) (Os), *ésenc* ‘jak ocat’ (uz *sírket*) (KS), *éis* ‘uzvik kravi ulijevo’, *Éva* (KS, Os, Ok), *Élza* »Elizabeta’ (Os) – *Éržika* (Ok); *inžinêr* (KS) – *inženêr* (Os) – *inženêr* (Ok).

U južnomoslavačkim govorima lične i pokazne zamjenice za 3. l. jd. nemaju prejotaciju, npr. *ôn* (KS, Os, Ok), *óna* (KS) – *óna* (Os, Ok), *óno* (KS, Os, Ok), *óni* (KS) – *óni* (Os, Ok), *óne* (KS, Os), *óna* sr. r. mn. (KS) – *óna* (Os, Ok); *na ovê* ‘na ovaj’ A jd. m. r. (KS) – *na ováj* (Os), *ónoga* G jd. m. r. (KS, Os) – *onôga* (Ok) (v. Lončarić 1982:273).

O prejotaciji u južnomoslavačkim govorima Lončarić piše: »Manju rasprostranjenost ima proteza, upravo prejotacija inicijalnog etimološkoga *o*. Najrjeđi su govori s apsolutnom prejotacijom, npr. u južnoj Moslavini. Najveći dio govora ima prejotaciju u korijenu, a prefiks je *o-* nema, npr. *jogên*, *jotec*, ali *opal*, *okrenul*. Pojedinačne primjere prejotacije susrećemo ispred *a* (*Jana*) i *e* (*Jêva*)« (Lončarić 1996:81). »Većina sjevernograničarskih govora nema prejotaciju ispred *o*. Imaju je u poznatim slučajevima podravski govori i moslavački govori zapadno od Česme, npr. *jotec*, ali *ostal*« (Lončarić 1990:176). Moja su

³ O nastanku protetskoga *j* Ivšić piše: »To se *j* razvilo u hijatu, kad je taka riječ došla iza vokala, na pr. *jāpa* se razvilo iz primjera, kao što su: *i* (*i*)*apa*, *reci* (*i*)*api*« (Ivšić 1913:208–209).

⁴ Protetsko *j* pred samoglasnicima *a*, *e*, *u* nalazimo i u nekim štokavskim govorima u slavonskoj Podravini, npr. *Jana*, *japa*, *jekser*, *južina*. Sekereš napominje da nije zabilježeno protetsko *j* ispred samoglasnika *o* na početku riječi (Sekereš 1981:82).

istraživanja pokazala da u današnjim južnomoslavačkim govorima nema ap-solutne prejetacije, što ne znači da nekada nije postojala. Današnji juž-nomoslavački govori imaju prejetaciju u korijenu riječi, ali je prefiks *o-*, lične i pokazne zamjenice za 3. l. jd. nemaju.

Protetsko *v*

Ispred samoglasnika *u* na početku riječi dolazi obično protetski suglasnik *v-*, npr. *vûjec* 'ujak' (KS, Os) – *vûjec* (Ok), *vûjca* G jd. 'ujaka' (KS) – *vûjca* (Os, Ok), *vûña* || *vûjna* 'ujna' (KS) – *vûjna* (Os) – *vûjna* (Ok), *vûlica* (KS), *vûra* 'sat' (KS) – *vûra* (Os), *vûgorek* 'krastavac' (KS) – *vûgorek* (Os, Ok), *vûvo* (KS) – *vûxo* (Os, Ok), *vûva* N mn. (KS) – *vûxa* || *vûši* (Os), *vûsnica* (KS) – *vûsnica* (Os) – *vûsnica* (Ok), *vûdril* pridj. rad. m. r. jd. (Os, Ok), *vûčil* pridj. rad. m. r. jd. (KS, Ok) – *vûčil* (Os), *vûčna* pridj. trp. ž. r. N jd. 'naviknuta' (KS) – *vûčna* (Os), *vûfati se* || *vûpati se* 'ufati se' (Os). Proteza *v-* ispred inicijalnoga etimološkog *u-* zastupljena je u sva tri govora. Proteza *v-* dolazi također ispred inicijalnoga *u-* koji potječe od prasl. **ǫ*, npr. *vûgel* 'ugao' (KS, Os) – *vûgel* (Ok), *vûže* 'uže, konopac' (KS) – *vûžę* (Ok), *vûzel* 'čvor' (KS, Os, Ok), *vûglęn* 'ugljen' (Os, Ok), *vuglęjne* (Os), *vûzek* 'uzak' (KS), *vûski* (KS, Os, Ok), *vûtlane* pridj. N mn. ž. r. 'šupljikave' (Os) (< psl. **ǫtlъ* 'šupalj', v. Skok III, 551). U kutinskome govoru također je potvrđen protetski glas *v*, u riječima s početnim samoglasnikom *u*, npr. *vûvo* (uz *úvo* i *úho*), *vûjec*, *vûže*, *vûna*, *vûš* (uz *úš*) (Horvat–Brlobaš–Čilaš 2002:388). Lončarić piše da je protetsko *v* potvrđeno u svim sjevernomoslavačkim govorima (Lončarić 1980–1981:98)⁵. Šojat navodi sljedeće primjere s protetskim *v* u turopoljskim govorima: »... *vûroki mi nã misli, vûbil sem krãvu, vûdril, vûzde, vûgorki, jãbõke vugrõce, vûsnice, vûjec, vûjčęk, vûžgãti, Vûvos* (ime ulice), *z nãjove vûlice, na prasętu je vûši, kę se ne vûfaš, sę vunišćãva, vûnišćeno, vûpornã na kõļę* – MR [Mraclin, op. M.K.], slično i u drugim govorima. Protetsko se *v*, kako je rečeno, pojavljuje i ispred *ǫ < ǫ, !: vǫži* (= uži), *vǫzek, vǫgel, na vǫglõču* – MR. Ispred *u* koje je nastalo od *o* pojava izostaje: *ûn, ûnda, ûna, upsęčęju* (= opsijeku), *ûbluk* (< *oblok* = prozor) – BA [Bapčę, op. M.K.]; *upãlo na zęmlu, pûno nębo ûblakof* – DU [Dubranec, op. M.K.]« (Šojat 1982:349). Lončarić napominje da je opća kajkavska pojava da inicijalno *u* te kontinuantã *ǫ* i *!* dobivaju protetsko *v-*. Protetsko *v-*, prema Lončarićevim podacima, izostaje u nekim istočnim i južnim govorima (Lončarić 1996:81).

Protetskoga *v* iznimno nema u riječima *účitel* (KS) – *účitel* (Os, Ok), *ústa* (KS, Os), *úfaņę* (KS) – *úfajņę* (Os, Ok) i prilogu *únda* 'onda' (*u < o*, KS), gdje na mjesto samoglasnika *o* dolazi samoglasnik *u*. Govornici ne čuvaju protetsko *v-* u primjerima *účitel* (KS) – *účitel* (Os, Ok) i *ústa* (KS, Os), što je vjerojatno utjecaj štokavskoga standarda. Nekoliko je primjera u kojima ne dolazi pro-

⁵ Sekereš je u štokavskim govorima slavonske Podravine pronašao dvanaest riječi s protetskim *v* ispred *u*, npr. *vuvo, vuzak* (v. Sekereš 1981:80).

tetsko *v* ispred *u* < **o*, npr. *údica* (KS, Os, Ok), *útroba* (Ok), *úznici* ‘okovi’ (Ok).

Proteza se zadržava i onda kad se riječi doda neki prefiks, npr. *návčiti* (KS) – *nâfčiti* (Os) – *nâfčiti* (Ok).

Protetsko *x*

Ispred inicijalnoga *a* u govoru KS, Os i Ok dolazi protetsko *x*– u *xârija* (Ok), *xalât* (KS, Os, Ok), *xambâr* ‘žitnica, spremište za žito’ (Ok), *xâs* ‘as, najjača karta’ (Os), vjerojatno pod utjecajem bosanskih štokavskih govora. U posuđenici *xôrma* ‘konjska oprema’ (Ok) potvrđeno je protetsko *x* ispred *o* < *a* (tal. *arme*, v. Skok I, 61). O tome M. Lončarić piše: »U h. [hrvatskom, op. M.K.] nema općenite proteze ispred *a*- kao u ls. [lužičkosrpskom, op. M.K.] Poznata je opća proteza *h*- ispred početnoga vokala u nekim bosanskim štokavskim govorima, pa onda i ispred *a*- (...)« (Lončarić 1999:107). Pojavu *x*- tamo gdje mu etimološki nije mjesto spominje i J. Vuković: »Miješanjem glasovnih oblika sa *h* i bez njega (u govorima u kojima je pomiješano stanovništvo sa nejednakim izgovorom riječi gdje postoji etimološko *h*) u ponekim krajevima nakalemljeno je *h* ondje gdje mu nije mjesto: *hrđa* mj. *rđa*, *hrvati* se mj. *rvati* se, *vehnuti* mj. *venuti*, *hadet* mj. *adet*, *halat* mj. *alat*, *hametom* mj. *ametom* i sl.; razumije se da ove riječi treba pisati bez *h*« (Vuković 1974:192).

U sva tri govora zastupljena je opća kajkavska pojava protetskoga *x*- ispred slogotvornoga *r*, npr. *xrž* ‘raž’ (KS) – *xrš* (Os, Ok), *xrženi* ‘raženi’ (KS, Ok) – *xržêni* (Os), *xrža* (KS, Os, Ok), *xržav* (KS) – *xržaf* (Os, Ok), *xrva* se 3. l. jd. prez. (KS, Ok) – *xrva se* (Os), *xrzal* pridj. rad. m. r. jd. (Ok).

Šojat napominje da je glas *x* nestabilan u pojedinim turopoljskim govorima: »Ponekad se *h* izgovara: *hrš* – *hrži* (pored običnijega: *rš* – *rži*) – MI [Mičevac, op. M.K.], RE [Remetinec], LK [Lekenik], KR [Kravarsko], *hâla* (= kaputić), *hiža* (pored običnog: *iža*), *halât*, *hòdi* (uz ob. *òjdi*), *hòrvacki* (uz *hìrvacki* i *řvacki*) – MR [Mraclin], DU [Dubranec], BA [Bapče] i dr.« (Šojat 1982:356). Prema Lončarićevu mišljenju protetsko *x*- ispred slogotvornoga *r* također je opća kajkavska pojava, do koje je došlo prije nego je slogotvorno *r*, u nekim govorima, uklonjeno iz sustava predmetanjem *ç*, npr. *herš*, *herži* ‘raž’ (Lončarić 1996:81).

3. Protetski suglasnici u govoru mladih ispitanika

U govoru KS nema protetskoga *j* ispred inicijalnoga etimološkog *o*, što potvrđuju primjeri *ótava*, *ótavič*, *óprava*, *óko*, *óči* NA mn., *óko*, *ókno*, *óbad*, *órax*, *ósim*, *óna*, *óvde*, *ótok*; u prefiksu *o*-, npr. *odáxnut*, *ogrñnut*, *otêgnul* pridj. rad. m. r. jd., *okrêni* se 2. l. jd. imp., *ógrážen*; u ličnim i pokaznim zamjenicama za 3. l. jd., npr. *ôn*, *óna*, *óni*, *óna* sr. r. mn., *ónaj*, *óvaj*, *z óvim* I jd. m. r. Nije potvrđeno protetsko *j* ispred inicijalnoga etimološkog *i*, *e*, *a*, npr. *inžinêr*, *eséncija*, *Élza* ‘Elizabeta’, *Éržika* ‘Elizabeta’, *Ěva*, *Ándrija*, *Ántol*, *Ándro*, *Andrâš*, *Ána*, *Árap*,

Ánica, Áustrija, Amérika, ádam ‘cvijet’, *ás* ‘najjača karta’, *ák* ‘ako’, *áli*, *avión* || *áeroplan*, *apotêka*, *ažutánt* ‘pomoćnik’. Protetsko *v* također se ne čuva ispred inicijalnoga etimološkog *u*, npr. *úxo*, *úši* N mn., *účil* pridj. rad. m. r. jd., *úzde*, *úlica*, *úsnica*, *újna*, *údril* pridj. rad. m. r. jd., *úmiti se*, *úmrjeti*, *úvelo* pridj. rad. m. r. jd., *ulóvil* pridj. rad. m. r. jd., *učiniti*, i ispred *u* < **o*, npr. *úžę*, *úgel* ‘ugao’, *úglęn*, *úski*, *úzak*. Protetsko *v* dolazi samo u *vújec* ‘ujak’, *vúra*, *vúgorek* ‘krastavac’, *vúzel* ‘čvor’ (*u* < **o*). Nema protetskoga *x* ispred inicijalnoga etimološkog *a* u *alât* i *ârija*. Čuva se protetsko *x* ispred slogotvornoga *r*, npr. *xřža*, *xřval*, *xřzal* pridj. rad. m. r. jd. (Ok). pridj. rad. m. r. jd. *xřbat*.

U govoru Os nema protetskoga *j* ispred inicijalnoga etimološkog *o*, npr. *órex* ‘orah’, *ótava*, *óprava*, *óколо*, *ónda*, *óko*, *óči* N mn., *ótok*, *óknо*, *obât*, *ôgań*, *ósim*, *ôvde*; u prefiksu *o-*, npr. *ogrâžen*, *okręni se* 2. l. jd. imp., *odęxnut* ‘odahnuti’, *ogrńnuti*, *otęgnul* pridj. rad. m. r. jd.; u ličnim i pokaznim zamjenicama za 3. l. jd., npr. *ón*, *óna*, *óni*, *ónaj*, *óvaj*, z *óvim* I jd. m. r. Nije potvrđeno protetsko *j* ispred *i*, *e*, *a*, npr. *inžińęer*, *ęksер* (uz *čavel*), *Elizabetha*, *Ęvoica*, *Ęvoa*, *avión*, *apotêka*, *ádam* ‘cvijet’, *áuto*, *ák* ‘ako’, *áli*, *ás* ‘najjača karta’, *Áustrija*, *Amérika*, *Ána*, *Ánica*, *Ándro*, *Árap*, *Ánka*, *Ántol*. Protetsko *v* čuva se u pojedinim leksemima, npr. *vúra*, *vúzel* ‘čvor’ (*u* < **o*). Protetsko *v* više se ne čuva u primjerima *účil* pridj. rad. m. r. jd., *úzde* N mn., *úna* ‘ujna’, *újec*, *úlica*, *úsnica*, *úxo*, *úši*, *udáril* pridj. rad. m. r. jd., *úfati se*, *účil* pridj. rad. m. r. jd., *unišęęeno* pridj. trp. sr. r. N jd., *úmiti se*, *úmrjeti*, *úvelo*, *ulóvil*, *učiniti*, ni ispred *u* < **o* u primjerima *úgel* ‘ugao’ (*u* < **o*), *úzak*, *úglęń*, *úžę*. Nema protetskoga *x* ispred inicijalnoga etimološkog *a* u *alât*, *ârija*. Čuva se protetsko *x* ispred slogotvornoga *r*, npr. *xřzal* pridj. rad. m. r. jd., *xřža*, *xřbat*, *xřval* pridj. rad. m. r. jd.

U govoru Ok nema protetskoga *j* ispred inicijalnoga etimološkog *o*, npr. *óколо*, *óprava*, *ónda*, *otrāga*, *óko*, *óči* N mn., *ótok*, *obâd*, *ósim*, *ôvde*; u prefiksu *o-*, npr. *ogrâžen*, *okręni se* 2. l. jd. imp., *odaxnúti*, *otęgnul* pridj. rad. m. r. jd.; u ličnim i pokaznim zamjenicama za 3. l. jd., npr. *ón*, *óna*, *óni*, *ónaj*, *óvej* ‘ovaj’, z *óvem* I jd. m. U većini primjera ne dolazi protetsko *j* ispred *i*, *e*, *a*, npr. *inžińęer*, *Ęvoa*, *ádam* ‘cvijet’, *ák* ‘ako’, *áli*, *áuto*, *ás*, *ažutánt* ‘pomoćnik’, *avijôn*, *apotêka*, *Ándrija*, *Ántol*, *Árap*, *Ánka*, *Áustrija*, *Amérika*. Protetsko *j* čuva se samo u pojedinim leksemima ispred *o* i *a*, npr. *jójer* || *jórax* i *jógeń*; *Jāndro*, *Jandrâš*, *jambřęlo* ‘kišobran’, *Jāna* ‘Ana’. Protetsko *v* čuva se u pojedinim leksemima, npr. ispred *u* < **u*: *vújec*, *vújna*, *vúra* ‘sat’, *vúš*, *vúgorek* ‘krastavac’, *vúvo* ‘uho’, *vúčil* pridj. rad. m. r. jd. i ispred *u* < **o* u *vúzel* ‘čvor’, *vúglęn* ‘ugljen’, *vúzek* ‘uzak’, *vúski* ‘uski’. Nema protetskoga *v* u *úzde*, *úsnica*, *úfati se*, *úžę*, (*u* < **o*). Nema protetskoga *x* ispred *a* u *alât*, *ârija*. Protetsko *x* čuva se ispred slogotvornoga *r*, npr. *xřbat*, *xřval* pridj. rad. m. r. jd., *xřzal* pridj. rad. m. r. jd., ali nema ga u *řža* ‘hrda’.

4. Zaključak

Južnomoslavački kajkavski govori KS, Os i Ok imaju prejotaciju u korijenu ispred inicijalnoga etimološkog *o*, te u pojedinačnim leksemima ispred inicijalnoga etimološkog *a*, ali nemaju prejotaciju u prefiksu *o-* te ličnim i pokaznim zamjenicama za 3. l. jd. Prejotacija nije potvrđena ispred *e* i *i*.

U sva tri govora dolazi proteza *v-* ispred inicijalnoga etimološkog *u-* i ispred inicijalnoga *u-* koji potječe od prasl. **o-*.

U sva tri govora zastupljena je opća kajkavska pojava protetskoga *x-* ispred slogotvornoga *rx*, kao i pojava protetskoga *x-* ispred inicijalnoga etimološkog *a* u *xârija*, *xalât*, *xambâr* 'žitnica', *xâs* 'as', vjerojatno pod štokavskim utjecajem.

U govoru mladih u KS ne čuva se protetski suglasnik *j* ispred inicijalnoga *o*, *a*, *e*, *i*. Protetsko *v* potvrđeno je u svega nekoliko leksema. Protetsko *x* nije potvrđeno ispred inicijalnoga etimološkog *a*, dok se ispred slogotvornoga *r* uglavnom čuva.

U govoru mladih u Os ne čuva se protetsko *j* ispred inicijalnoga *o*, *a*, *e*, *i*, dok se u Ok protetsko *j* čuva u pojedinim leksemima ispred *o* i *a*. U govoru Os protetsko se *v* u većini primjera ne čuva, za razliku od govora Ok, u kojem se protetsko *v* čuva u većem broju primjera. U govoru mladih u Os i Ok protetsko *x* čuva se ispred slogotvornoga *r*, ali ga nema ispred inicijalnoga etimološkog *a*.

Može se zaključiti da se proteza bolje čuva u seoskim sredinama koje su udaljenije od grada, dakle u govoru Os i Ok. U govoru mladih u KS protetskoga *j* nema, a protetsko *v* potvrđeno je u nekoliko leksema, jer je govor KS pod utjecajem gradskoga kutinskog govora, škole i štokavskoga standarda, a usto je dodatno izložen utjecaju susjednih štokavskih govora zbog smještaja blizu granice sa zapadnom Slavonijom. U govoru mladih u Os i Ok potvrđeni su primjeri bez protetskoga *j* i *v*, vjerojatno zbog utjecaja štokavskoga standarda i štokavskih doseljenika.

Literatura

- Beleta, Stjepan. 1993. Prilog leksikografiji moslavačke kajkavštine. *Kaj* XXVI: 5–6, 30–34.
- Brabec, Ivan. 1961. Izvješčaj o istraživanju govora u Pokuplju. *Ljetopis JAZU* 65, 324–325.
- Brlobaš, Željka. 1999. Kajkavski govor Repušnice. *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 25, 77–87.
- Celinić, Anita. 2002. Gornjosutlanski konsonantizam. *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 28, 23–33.
- Finka, Božidar i Šojat, Antun. 1975. Hrvatski ekavski govori jugozapadno od Vinkovaca. I. dio. *Radovi Centra za znanstveni rad [JAZU] Vinkovci* 3, 5–131.

- Horvat, Marijana, Željka Brlobaš i Ankica Čilaš. 2002. *Kutinski govor*. U knj. *Kutina: povijesno-kulturni pregled s identitetom današnjice*. Kutina. 383–397.
- Hraste, Mate. 1958. Opći pogled na kajkavski dijalekt. U knj. *Antologija novije kajkavske lirike*. Zagreb : Lykos. 123–143.
- Hrvatski leksikon*, sv. 2, Zagreb 1997., str. 133.
- Ivšić, Stjepan. 1913. Današnji posavski govor. *Rad JAZU* 196, Zagreb, 124–254.
- Lončarić, Mijo. 1980–1981. Sjevernomoslavački kajkavski govori (s kartom sjeveroistočnih kajkavskih govora). *Rasprave Zavoda za jezik* 6–7, 55–120.
- Lončarić, Mijo. 1982. Prilog podjeli kajkavskoga narječja (s kartom kajkavskoga narječja). *Hrvatski dijalektološki zbornik* 6, 237–246.
- Lončarić, Mijo. 1990. *Sjeveroistočna kajkavština*. U knj. *Kaj – jučer i danas*. Čakovec. 159–183.
- Lončarić, Mijo. 1996. *Kajkavsko narječje*. Zagreb : Školska knjiga. viii, 198 str.
- Lončarić, Mijo. 1999. O istraživanju lužičkosrpsko-hrvatskih jezičnih veza. *Ljetopis* (Budyšin) 46:2, 101–110.
- Lončarić, Mijo. 2002. Goranski govor u Moslavini. U knj. *Gornja Jelenska*, Zagreb, 269–277.
- Masnec, Ivan. 2003. *Ilova – selo moje*. Ilova.
- Pavičić, Stjepan. 1968. Moslavina i okolina. *Zbornik Moslavine*, 1, Kutina, 7–167.
- Sekereš, Stjepan. 1981. Odnos govora slavonske Podravine prema kajkavskom narječju. *Zbornik za filologiju i lingvistiku Matice srpske* (Novi Sad) 24, 75–88.
- Skok, Petar. 1971–1974. *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika* I–IV. Zagreb : Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.
- Šojat, Antun. 1967. Položaj turopoljskih govora u hrvatskoj kajkavštini. *Zbornik za filologiju i lingvistiku Matice srpske* (Novi Sad) 10, 147–153.
- Šojat, Antun. 1982. Turopoljski govori. *Hrvatski dijalektološki zbornik* 6, 317–493.
- Težak, Stjepko. 1974. Kajkavsko-čakavsko razmeđe. *Kajkavski zbornik* (Zlatar), 44–47.
- Vuković, Jovan. 1974. *Istorija srpskohrvatskog jezika*. I. dio: *Uvod i fonetika*. Beograd.
- Zečević, Vesna. 2000. Čazmanski govor (kajkavsko-štokavski kontakt). U knj. *Hrvatski dijalekti u kontaktu*. Zagreb. 123–146.

The prothesis in South Moslavina Kajkavian idioms of Kutinsko Selo, Osekovo and Okešinec

Summary

The distributive characteristics of consonants *j*, *v* and *x* in South Moslavina Kajkavian speech of Kutinsko Selo, Osekovo and Okešinec are taken into consideration in this article. The article is based on undertaken linguistic research in 2003, 2004 and 2005.

Ključne riječi: južnomoslavački kajkavski govor (Kutinsko Selo, Osekovo, Okešinec), proteza

Key words: South-Moslavina Kajkavian idiom (Kutinsko Selo, Osekovo, Okešinec), prothesis